

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

БИКОВСЬКА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 371.38

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ
В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
У СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ
(на прикладі гуртків науково - технічного профілю)
13.00.02 - теорія та методика трудового навчання

АВТОРЕФЕРАТ
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова,
Міністерство освіти і науки України

Науковий кандидат педагогічних наук, доцент

керівник: **ДМИТRENKO Петро Васильович**

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова, проректор університету

Офіційні доктор педагогічних наук, професор

опоненти: **СУЩЕНКО Тетяна Іванівна**

Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, завідувач кафедри педагогічної
майстерності та нових технологій освіти

кандидат педагогічних наук, старший науковий
співробітник

ЛЕВЧЕНКО Григорій Євменович

учений секретар апарату президії АПН України

Провідна Тернопільський державний педагогічний

установа: університет імені В. Гнатюка,

кафедра трудового навчання, м. Тернопіль

Захист відбудеться " 31 " січня 2001 р. о 14 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої
ради К 26.053.05 в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова
(01601, Київ, вул. Пирогова, 9)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (01601, Київ, вул. Пирогова, 9)

Автореферат розісланий " 28 " грудня 2000 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Р. О. Захарченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження

Зміни в соціальному, політичному та економічному житті України вимагають оновлення і збагачення духовної культури, виховання всебічно розвинутих особистостей, здатних адаптуватися до нових умов розвитку суспільства в країні. Провідна роль у формуванні особистості належить вихованню як об'єктивно - закономірному процесу цілеспрямованої систематичної підготовки до активної участі в суспільному, виробничому та культурному житті, до виконання різноманітних соціальних функцій. Цей процес базується на відповідному змісті освіти, має свої методологічні та методичні аспекти, які знайшли відображення в дослідженнях багатьох учених, педагогів і психологів, зокрема в працях Ю. П. Азарова, Ю. К. Бабанського, Т. А. Ільїної, В. С. Ледньова, І. Я. Лернера, Б. Т. Лихачова, І. В. Мартинюка, М. М. Скаткіна, Д. О. Тхоржевського, М. Д. Ярмаченка та інших.

Виховання є системним об'єктом, що включає розумове, моральне, естетичне, патріотичне, екологічне, духовне, економічне, фізичне, сенсорне, правове, трудове виховання та самовиховання. З цих складових найбільш вагомим є трудове, оскільки на практиці воно ототожнюється з вихованням взагалі і цілеспрямовано здійснюється передусім в процесі трудового навчання, де створюються сприятливі умови для реалізації всіх названих компонентів.

Теоретичною розробкою питань трудового виховання займалися П. Р. Атутов, П. П. Блонський, П. П. Костенков, Н. К. Крупська, В. М. Мадзігон, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, М. П. Тименко, Д. О. Тхоржевський та інші. Трудове виховання розглядається ними як головна складова частина виховання і в системі його здійснення вирішальне значення відводиться школі. Проте в сучасних економічних умовах від учнів вимагається більше того, що входить до змісту шкільних програм. Тому в розв'язанні цієї проблеми важливе місце належить позашкільним закладам, які покликані розвивати у дітей інтерес до творчості, культури, економіки, науки з тим, щоб забезпечити для них можливість реалізувати себе в майбутньому у тій галузі, яка їм природно притаманна і відповідає потребам суспільного виробництва.

Розглядаючи існуючі підходи до діяльності позашкільних закладів ми спиралися на фундаментальні положення психолого - педагогічної науки, які розроблені в наукових працях І. Д. Беха, А. А. Вербицького, Б. С. Кобзаря, І. М. Мельникової, Г. П. Пустовіта,

В. В. Рибалка, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської, Т. І. Сущенко та практичні рекомендації організаторів позашкільної освіти Л. І. Ковбасенко, Л. М. Павлової.

Разом з тим, аналіз літературних джерел, вивчення передового досвіду та власний досвід автора дослідження свідчать про те, що розробки з даного питання не забезпечують належного рівня трудової вихованості дітей. Однією з головних причин цього є відсутність системного підходу до трудового виховання в позашкільних закладах як в теоретичних, так і практичних аспектах його здійснення. Тому теоретична розробка і практична апробація пов'язаних з цим питань є вкрай актуальною в умовах створення нової системи освіти і виховання в Україні. Це й зумовило вибір теми **дисертаційного дослідження** "Трудове виховання в позашкільних закладах у сучасних економічних умовах (на прикладі гуртків науково - технічного профілю)".

Об'єктом дослідження є трудове виховання в гуртках позашкільних закладів науково- технічного профілю, його **предметом** — відповідні зміст освіти та методика трудового навчання і виховання.

Мета дослідження — дидактично обґрунтувати зміст освіти та визначити ефективну методику трудового навчання і виховання в гуртках позашкільних закладів науково - технічного профілю.

Гіпотеза дослідження — трудове виховання в гуртках позашкільних закладів науково- технічного профілю буде більш ефективним, якщо:

— зміст освіти в гуртках привести у відповідність до соціально - економічних умов сьогодення з врахуванням ролі праці як основного засобу трудового виховання;

— застосувати методику виховної роботи з орієнтацією на систематичне залучення гуртківців до виробничих ситуацій, що забезпечить реалізацію комплексного і водночас індивідуально - особистісного підходів до вирішення завдань трудового виховання.

Для досягнення поставленої мети та доведення гіпотези дослідження необхідно розв'язати такі **завдання**:

1. Вивчити стан проблеми в теорії та педагогічній практиці.
2. Визначити основні компоненти та критерії об'єкта дослідження і на цій основі обґрунтувати відповідну методичну систему трудового виховання.
3. Розробити та експериментально перевірити зміст освіти в гуртках позашкільних закладів науково - технічного профілю в соціально - економічних умовах сьогодення.
4. Розробити та експериментально перевірити систему методичних прийомів, покладених в основу досліджуваної методики трудового навчання і виховання гуртківців.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є:

- концептуальні положення про освіту, які випливають із Закону України "Про освіту", "Про позашкільну освіту", Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття), "Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти", а також спільної постанови Колегії Міністерства освіти і Президії АПН України від 27 листопада 1996 року "Про інтеграцію діяльності Міністерства освіти і АПН України з метою покращення використання результатів наукових досліджень для потреб освіти і виховної роботи";

- положення і висновки щодо методологічних основ трудового виховання (П. Р. Атутов, І. Д. Бех, А. Г. Глушенко, В. Г. Гетта, П. П. Костенков, Н. К. Крупська, А. С. Макаренко, І. В. Мартинюк, І. С. Мар'єнко, С. Г. Мельничук, В. О. Сухомлинський, М. П. Тименко, Д. О. Тхоржевський та інш.);

- концептуальні основи позашкільної освіти та виховання (А. А. Вербицький, Б. С. Кобзар, Л. І. Ковбасенко, І. М. Мельникова, Л. М. Павлова, Г. П. Пустовіт, В. В. Рибалка, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська, Т. І. Сущенко);

- фундаментальні положення і прикладні розробки з питань трудового і професійного навчання (П. Р. Атутов, Ю. К. Васильєв, А. В. Вихрущ, В. І. Гусєв, Й. М. Гушулей, М. Н. Делік, П. В. Дмитренко, А. І. Дьомін, В. І. Качнев, Т. В. Кудрявцев, Г. Є. Левченко, В. М. Мадзігон, В. В. Рибалка, В. К. Сидоренко, Р. П. Скульський, А. Є. Стахурський, В. Г. Разумовський, Г. В. Терещук, Д. О. Тхоржевський).

Для вирішення поставлених завдань на всіх етапах дослідження було застосовано комплекс різних **методів**: аналіз психолого-педагогічної, філософської літератури з проблеми дослідження; офіційної і нормативної позашкільної документації, навчальних програм і посібників; вивчення, аналіз та узагальнення передового досвіду роботи керівників гуртків; бесіди, анкетування та соціологічне опитування; педагогічне спостереження; метод експертної оцінки; констатуючий зріз, формуючий експеримент; статистична та аналітична обробка експериментальних даних.

База дослідження. Джерелознавчу базу дослідження складала філософська, соціально-економічна й психолого-педагогічна література: монографії, дисертації й автореферати дисертацій, наукові статті. Basisю дослідно-експериментальної роботи були обрані позашкільні заклади м. Києва, зокрема Центр позашкільної роботи Ленінградського району, Київський Палац дітей та юнацтва, Центр науково - технічної творчості молоді "Сфера" Мінського району, Центр творчості дітей та юнацтва Радянського району.

Крім того, окремими методами експериментальної роботи були охоплені гуртківці ряду позашкільних закладів м. Києва, Полтавської, Черкаської, Чернігівської, Тернопільської областей.

Дисертаційне дослідження проводилося протягом 1996-2000 років і включало чотири етапи науково-педагогічного пошуку:

I етап (1996-1997 рр.) - розробка понятійного апарату дослідження, вивчення стану проблеми у науковій літературі та педагогічній практиці, проведення констатуючого зрізу, уточнення на основі одержаних даних гіпотези, мети та завдань дослідження.

II етап (1997-1998 рр.) - визначення дидактичних умов підвищення ефективності трудового виховання в позашкільних закладах в сучасних економічних умовах, розробка методики формуючого експерименту.

III етап (1998 - 2000 рр.) - проведення формуючого експерименту.

IV етап (2000 р.) - аналіз та узагальнення результатів експериментальної роботи, впровадження їх у практику діяльності позашкільних закладів, оформлення дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у постановці та вирішенні проблеми трудового виховання в гуртках позашкільних закладів науково - технічного профілю у соціальних умовах сьогодення, зокрема:

— розкрито роль названих гуртків в системі трудового виховання підростаючого покоління у сучасних економічних умовах;

— визначено та дидактично обгрунтовано зміст освіти в цих гуртках;

— розроблено методику виховної роботи, яка ґрунтується на систематичному залученні гуртківців до виробничих ситуацій та забезпеченні реалізації комплексного і водночас індивідуально - особистісного підходів.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що у теорії виховання розширено уявлення про трудове виховання як головний компонент виховання. З позиції системного підходу проведено аналіз цього компонента як системного об'єкта в аспекті різноманітних системоутворюючих його елементів. Розроблено методичну систему трудового виховання в гуртках позашкільних закладів науково - технічного профілю.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій для керівників гуртків з підвищення рівня трудової вихованості учнів у процесі занять.

Вірогідність і обгрунтованість результатів дослідження забезпечувалися: методологічною і теоретичною обгрунтованістю його вихідних позицій; застосуванням комплексу різноманітних взаємопов'язаних методів відповідно до мети, гіпотези та завдань дослідження; тривалою дослідною перевіркою теоретичних ідей; репрезентативною вибіркою і статистичною значущістю отриманих

емпіричних даних; об'єктивністю критеріїв оцінювання кількісних та якісних показників результатів експерименту.

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів полягає в розробці і теоретичному обґрунтуванні вихідних положень дисертаційної роботи, в самостійному

дослідженні теоретичних і методичних аспектів проблеми; в наданні наукових консультацій і методичної допомоги педагогічним працівникам позашкільних закладів освіти, в яких проводилась дослідно-експериментальна робота; в узагальненні власного досвіду роботи керівником гуртка Центру позашкільної роботи Ленінградського району м. Києва, в участі у створенні навчально - програмних документів на замовлення Міністерства освіти і науки України.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалися керівниками гуртків та секцій науково - технічної творчості Київського Палацу дітей та юнацтва, Центру науково-технічної творчості молоді "Сфера" Мінського району, Центру творчості дітей та юнацтва Радянського району, а також безпосередньо автором дослідження на базі Центру позашкільної роботи Ленінградського району м. Києва.

Матеріали дослідження постійно обговорювалися на засіданнях кафедри трудового навчання та креслення Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, а також на засіданнях Київського міського методичного об'єднання керівників гуртків початкового технічного моделювання. Висновки та рекомендації доповідалися автором на науково - практичній конференції, присвяченій 25 - річчю технологічного факультету Слов'янського державного педагогічного інституту /Слов'янськ, 1997 р./, Всеукраїнському семінарі з питань формування життєвої компетенції /Київ, 1999р./, Всеукраїнському семінарі з концептуальних ідей сучасної моделі позашкільного закладу /Київ, 1999р./, Всеукраїнському семінарі керівників гуртків початкового технічного моделювання /Київ, 2000р./, Міській конференції педагогічних працівників позашкільних закладів /Київ, 2000р./, Міжнародній науково - практичній конференції, присвяченій 80- річчю Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова /17-19жовтня 2000рр./, а також звітних науково - практичних конференціях університету /1997-2000рр./.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (260). Робота включає 12 таблиць. Загальний обсяг дисертації 198 сторінок (основна частина 168 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обгрунтована актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання дослідження, охарактеризовано методи, етапи науково-дослідної роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, відображено апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** "ПОЗАШКІЛЬНІ ЗАКЛАДИ В СИСТЕМІ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ" розглянуто трудове виховання як системний об'єкт. Визначено елементи відповідної системи, роль і місце серед них позашкільних закладів. Обгрунтовано методичну систему трудового виховання в гуртках позашкільних закладів науково - технічного профілю.

Аналіз трудового виховання в системному аспекті показав, що основу виховної роботи складає організація всієї життєдіяльності дітей з врахуванням соціальних інституцій та індивідуальних особливостей, завдяки яким розвиваються всі сторони особистості, її здібності та якості. Вирішальну роль останніх визначає цілісний процес виховання, в зміст якого входять різні складові. Залежно від історичного періоду розвитку суспільства, його соціальних, політичних та економічних чинників основні складові виховання змінюються. Відповідно до сучасних економічних умов до основних з них, крім загальноприйнятих упродовж певного часу, таких як розумове, фізичне, трудове, моральне, патріотичне, естетичне, сенсорне, духовне та самовиховання, належать економічне, правове, екологічне. Впливаючи на розвиток якостей особистості, кожна складова виконує свою функцію, які в сукупності становлять процес виховання.

Розглядаючи поняття "виховання" та "трудове виховання" в широкому їх розумінні, можна зробити висновок, що це один і той же процес, оскільки в обох випадках він покликаний формувати у дітей морально - трудові якості, світоглядну свідомість і ціннісні орієнтації, передавати соціальний досвід, надбання попередніх поколінь, готувати їх до активної участі в суспільному, виробничому та культурному житті, до виконання різноманітних соціальних функцій.

Основним і найбільш вагомим засобом трудового виховання є праця. Саме в праці створюються найбільш сприятливі умови для здійснення всіх вищезазначених складових виховання взагалі. Тому, розглядаючи трудове виховання в широкому розумінні цього терміну і зважаючи на сучасні суспільні вимоги, варто віднести до його компонентів такі як розумове, фізичне, моральне, духовне, сенсорне, патріотичне, правове, екологічне, економічне, естетичне та самовиховання. Дані компоненти в їх сукупності вважаємо важливим елементом системи трудового виховання.

Разом з тим перераховані компоненти реалізуються органами, що здійснюють процес трудового виховання. Важливість їх визначається відповідальністю перед суспільством за ефективність трудової підготовки. До основних із них ми віднесли сім'ю, дошкільний заклад, загальноосвітню школу; позашкільні навчально - виховні заклади; заклади професійної підготовки, заклади вищої освіти, засоби масової інформації, культурні установи, виробничі, дитячі, учнівські та молодіжні організації тощо. Вивчення та аналіз педагогічного досвіду, науково - методичної літератури показують, що кожний з названих органів, розв'язуючи свої специфічні завдання, практично не сприяють в необхідній мірі підвищенню ефективності трудового виховання у системі його здійснення, особливо в умовах сьогодення. Опитування респондентів показує, що найбільше недопрацюють у справі трудового виховання сім'я - 42%, засоби масової інформації - 17%, трудові колективи - 12%, дошкільні заклади - 8%, інші - 21%.

Наступним елементом досліджуваної системи є види діяльності з трудового виховання. Враховуючи, що всі психічні процеси людини формуються і проявляються під час діяльності, процес трудового виховання включає практичну та теоретичну підготовки до фізичної і розумової праці. До видів діяльності з трудового виховання як елемента системи належать: навчальна праця; ігрова діяльність; спілкування; трудове навчання як загальноосвітній предмет; суспільно корисна продуктивна праця та побутова (самообслуговування); позакласна робота; позашкільна робота; технічна творчість; вивчення основ наук; професійна діяльність.

Важливим елементом системи трудового виховання являється психологічна та практична готовність до праці: мотиви трудової діяльності; професійні інтереси; звички; здібності; моральні якості; трудові уміння та навички.

Таким же важливим елементом досліджуваної системи є науково - методичне забезпечення, що включає цілі трудового виховання, зміст освіти, форми виховної роботи, методи, прийоми і засоби її здійснення. При цьому не менш важливою складовою є матеріально - технічна база.

Таким чином, на основі розгляду трудового виховання як системного об'єкта ми визначили елементи відповідної системи. Дана система трудового виховання з її елементами представлена в табл.1.

Разом з тим, виходячи з загальної теорії систем, кожний з елементів системи може утворювати підсистему, або систему нижчого порядку (В. Г. Афанасьєв, В. Н. Садовський).

Таку підсистему утворюють органи, що здійснюють трудове виховання, серед яких нами визначена важлива роль позашкільних закладів як ланки системи безперервної освіти. Серед різноманітних переваг позашкільних закладів перед іншими слід зазначити такі: добровільна участь дітей; відсутність регламентуючих установок; свобода вибору занять; диференціація учнів за інтересами до конкретної галузі праці, науки, техніки та виробництва; постановка перед кожним вихованцем близьких в досягненні завдань трудової діяльності; різноманітність сфер спілкування, що сприяють створенню між вихованцями тісних товариських відносин.

В залежності від змісту і відповідної спрямованості роботи позашкільні заклади поділяють на комплексні і профільні.

Аналіз роботи позашкільних закладів показав, що серед профільних їх видів в розв'язанні питань трудового виховання особливої актуальності набувають гуртки позашкільних закладів науково - технічного профілю, оскільки тут здійснюється трудове навчання як передумова трудового виховання.

Нами проведена класифікація гуртків науково - технічної творчості за предметно - технічною спрямованістю та за віком вихованців.

Таблиця 1

Система трудового виховання

Елементи системи трудового виховання				
Компонент и трудового виховання	Органи, що здійснюють трудове виховання	Види діяльності з трудового виховання	Психологіч на та практична готовність до праці	Науково - методичне забезпеченн я трудового виховання
I	I	I	I	I
розумове виховання	сім'я	навчальна праця	мотиви	цілі трудового виховання
фізичне виховання	дошкільни й заклад	ігрова діяльність	професійні інтереси	зміст освіти і трудового виховання

моральне виховання	загально-освітня школа	спілкування	звички	форми виховної роботи
економічне виховання	позашкільні навчально-виховні заклади	трудове навчання як загальноосвітній предмет	здібності	методи і прийоми трудового виховання
екологічне виховання	зклади професійної підготовки	суспільно корисна продуктивна праця	моральні якості	матеріально-технічна база трудового виховання
правове виховання	органи масової інформації	побутова праця/самообслуговування	трудові вміння	
самовиховання	зклади вищої освіти	позакласна робота	трудові навички	
естетичне виховання	культурні установи	позашкільна робота		
патріотичне виховання	виробничі організації	технічна творчість		
сенсорне виховання	учнівські та молодіжні організації	вивчення основ наук		
духовне виховання		професійна діяльність		

Проте стан трудового виховання в цих гуртках не відповідає вимогам сьогодення. Це пояснюється рядом причин, основною з яких є відсутність належного науково - методичного і матеріально - технічного забезпечення:

— не визначені конкретні цілі і завдання трудового виховання у позашкільних закладах в умовах сьогодення;

— зміст освіти з трудової підготовки в програмах гуртків не є уніфікованим (переважають авторські програми), що не забезпечує потреб особистості у творчій самореалізації, здобуття дітьми та юнацтвом додаткових знань, умінь, навичок за інтересами, їх інтелектуальний і духовний розвиток згідно з Програмою "Освіта" (Україна XXI століття);

— у змісті відсутні економічні, екологічні, правові основи трудової діяльності та упорядкований систематичний матеріал, який би розкривав відповідні поняття та судження і забезпечував підготовку підростаючого покоління до активної професійної і громадської діяльності;

— відсутні взаємозв'язок та наступність у діяльності позашкільних закладів та інших органів, які здійснюють трудове виховання дітей та юнацтва, що однозначно негативно позначається на рівні трудової вихованості;

— не розроблена ефективна методика трудового виховання в позашкільних закладах у сучасних соціально - економічних умовах;

— відсутність фінансування з боку держави призвело до зубожіння і занепаду матеріально - технічної бази, внаслідок чого частина закладів проводить навчально - виховний процес на платній основі (за рахунок батьків), а це викликає зменшення кількості членів гуртків.

Досліджуючи трудове виховання в позашкільних закладах з позиції системного підходу, варто розглядати тут методичну систему, яка включає такі складові елементи як цілі і завдання трудового виховання, зміст освіти, форми виховної роботи, методи, прийоми і засоби її здійснення.

У **другому розділі "ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ"** з позиції системного підходу та з врахуванням вимог сьогодення досліджується трудове виховання в гуртках позашкільних закладів науково - технічного профілю в аспектах його змісту і процесу. Розкривається методика формуючого експерименту та проводиться статистична обробка його результатів.

На основі вивчення та аналізу науково - методичної літератури нами визначені і згруповані принципи виховної роботи в позашкільних закладах. Керуючись цими

принципами та вимогами сьогодення, сформований зміст освіти гуртківців, на базі якого здійснювалося трудове виховання. Зважаючи на важливу роль праці як основного засобу трудового виховання, ми спрямували свою діяльність на забезпечення практичної спрямованості занять.

Таблиця 2

Соціальний досвід і компоненти трудової вихованості

Соціальний досвід			
I	I	I	I
Знання про світ	Досвід здійснення способів діяльності, які за мірою їх засвоєння стають вміннями та навичками	Досвід творчої праці	Досвід емоційно - почуттєвої вихованості
I	I	I	I

Зміст освіти			
I	I	I	I
Освітньо-діяльний компонент: Знання про оброблювальні і матеріали, їх фізико-механічні властивості; інструменти та знаряддя праці;	Організаційно-виконавчий компонент: Самостійне планування, раціональна організація та виконання заданої роботи.	Творчо-розвиваючий компонент: Самостійне визначення технології виготовлення виробів, активна участь в розв'язанні творчих завдань.	Морально-трудова компонент: Прояв та розвиток позитивних морально-трудова якостей.

способи виготов-лення виробів.			
I	I	I	I

Трудова вихованість

При цьому мали на увазі не лише практичні роботи, а зв'язок трудового виховання з практикою, життям.

Так, наприклад, зважаючи на необхідність наявності у сучасного виробника підприємницьких здібностей, правових та екологічних знань, естетичних, моральних якостей та на основі вивчення і аналізу соціального досвіду ми ввели до змісту відповідні компоненти: освітньо-діяльнісний; організаційно-виконавчий; творчо-розвиваючий; морально-трудоий (див. табл.2). На цій основі розробили критерії для визначення рівня трудової вихованості гуртківців.

Так, гуртківцям із високим рівнем трудової вихованості властиве вільне володіння економічними, правовими, екологічними, національними основами знань, усвідомлення їх необхідності для підвищення ефективності своєї праці. Знання сутності праці та її видів в економічних умовах, сучасних основ виробництва та професійної діяльності. Вони вміють раціонально і самостійно організовувати свою працю, оптимально застосовувати отримані знання на практиці й прагнуть до успішного оволодіння вміннями та навичками трудової діяльності. При цьому вносять елементи новизни при створенні моделей та конструкцій, досягають високих результатів в творчості, беруть участь в раціоналізації. Постійний прояв та володіння морально-трудоими якостями, необхідними в сучасних економічних умовах, зацікавленість різноманітними формами діяльності та досягнення поставленої мети.

Для гуртківців з середнім рівнем трудової вихованості властиве обмежене володіння знаннями, усвідомлення лише певних основ, у них відчутні труднощі в розумінні окремих понять. Організація праці в цих дітей носить поетапний характер, вони прагнуть працювати охайно, але не завжди доводять до кінця задану роботу, їм необхідна допомога дорослого. Учні не завжди знаходять раціональні прийоми праці, застосування трудових вмінь та навичок в розв'язанні творчих завдань, у них ситуативний прояв елементів новизни в праці. Прояв якостей та прогнозування діяльності тут не сформовані, ставлення до трудової діяльності різне. Відчутне емоційне задоволення від процесу праці, але не завжди досягається мета.

У гуртківців з низьким рівнем трудової вихованості відсутнє прагнення до знань, необхідних для здійснення діяльності, слабе володіння понятійним апаратом, невміння розрізняти види праці, інструменти та знаряддя. Організація праці ускладнена. Проблеми в застосуванні отриманих знань. Робота рідко виходить охайною. Їм властива лінь, необхідний постійний контроль з боку дорослих. Ускладнення в розв'язанні творчих завдань, низька здібність в перенесенні загально-трудо-вих умінь та навичок в творчу працю. Відсутність позитивного ставлення до праці, формування морально-трудо-вих норм, позитивних якостей, необхідних для трудової діяльності.

Згідно з завданнями дослідження ми розробили методику навчально-виховного процесу, яка передбачала систематичне залучення гуртківців до виробничих ситуацій і реалізацію комплексного і водночас індивідуально-особистісного підходів до вирішення завдань трудового виховання. Це досягалося як використанням загально-відомих традиційних методів і принципів в їх органічному поєднанні з наданням переваги елементам проблемного навчання, так і організацією ділової гри, яка виступала, з одного боку, як метод навчання і виховання, з іншого як форма виховної роботи, так звана виробнича ситуація.

Проведення експерименту показало, що, по-перше, більша кількість гуртківців в контрольних групах порівнюючи з експериментальними мають низький та середній рівень трудової вихованості.

По-друге, зміст освіти, на основі якого здійснюється трудове виховання є посильним для засвоєння гуртківцями в економічних умовах сьогодення.

По-третє, експериментальне навчання та виховання показало, що оволодіння основами трудової діяльності сприяє більш успішному формуванню трудових якостей.

Порівняння статистичної обробки даних експериментальних і контрольних груп показує, що хоча успішність в усіх групах складає 100%, але якісні показники в експериментальних групах вище, ніж в контрольних.

Різниця медіанних оцінок експериментальних і контрольних груп знаходиться в межах 0,41 - 0,49 бала. Вірогідність різниці складає 0,99. Це значить, що в умовах даного експерименту медіанна оцінка експериментальних груп в 99 випадках з 100 вище, ніж в контрольних.

Таким чином, результати експерименту підтвердили доцільність приведення змісту навчального матеріалу у відповідність до соціально-економічних умов сьогодення, показали його доступність для засвоєння гуртківцями і позитивний вплив на здійснення трудового виховання. Разом з тим, підтвержене припущення щодо ефективності

розробленої методики виховної роботи, яка передбачала систематичне залучення гуртківців до виробничих ситуацій з реалізацією комплексного і водночас індивідуально-особистісного підходів до вирішення завдань трудового виховання.

Проведене дослідження в цілому підтвердило робочу гіпотезу і дозволило зробити висновки.

ВИСНОВКИ

1.Трудове виховання є системним об'єктом як в змістовому, так і в процесуальному його аспектах. Змістовими компонентами трудового виховання є розумове, духовне, моральне, естетичне, правове, екологічне, економічне, фізичне, патріотичне, сенсорне та самовиховання. Процесуальними елементами системи трудового виховання є сім'я, дошкільний заклад, загальноосвітня школа, позашкільні заклади, заклади професійної підготовки та дитячі, учнівські і молодіжні організації й засоби масової інформації.

2.Трудове виховання пов'язане з трудовим навчанням. Гуртки позашкільних закладів науково-технічного профілю є одним з вагомих елементів системи трудового виховання, оскільки тут здійснюється трудове навчання.

3.Система трудового виховання в позашкільних закладах за своїм характером є методичною системою і включає такі основні взаємозв'язані елементи як цілі і завдання виховання, зміст освіти, форми, методи і засоби здійснення виховного впливу.

4.Праця є важливим елементом системи і головним засобом трудового виховання, що обумовлює підходи до визначення змісту й обсягу навчального матеріалу, а також методики виховного процесу.

5.Стан трудового виховання в гуртках позашкільних закладів науково - технічного профілю не відповідає сучасним вимогам. Невизначеними є цілі і завдання виховання підростаючого покоління, відсутній системний підхід до вирішення даної проблеми. В зв'язку з цим рівень освіти низький, що негативно впливає на трудову вихованість дітей.

6.Розробка ефективної методичної системи трудового виховання в гуртках позашкільних закладів науково - технічного профілю пов'язана, в першу чергу, з приведенням змісту освіти у відповідність до сучасних вимог і визначенням таких методів, прийомів і засобів, які сприяють реалізації комплексного та індивідуально-особистісного підходів до вирішення завдань трудового виховання.

7. Найбільш високий рівень трудової вихованості гуртківців досягається при залученні до виробничих ситуацій з визначенням праці як основного засобу виховання.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях:

1. О. В. Биковська Трудове виховання школярів в умовах ринкових відносин // Наукові записки: Збірник наукових статей. - К.: НПУ, 1998, Вип. 1. - С. 35 - 45.

2. О. В. Биковська, П. В. Дмитренко Шляхи підвищення ефективності позашкільної освіти та виховання // Наукові записки: Збірник наукових статей - К.: НПУ, 2000, Ювілейний випуск - С. 88-93.

3. О. В. Биковська Трудове виховання школярів в позашкільних закладах в умовах ринкових відносин // Наукові записки: Збірник наукових статей. - К.: НПУ, 1998, Вип. 3. - С. 173- 180.

4. О. В. Биковська, П. В. Дмитренко Трудове виховання школярів як важливий фактор розвитку особистості // Наука і сучасність: Збірник наукових праць НПУ. - К.: ІЗМН, 1998. Ч. 2.-С. 4 - 11.

5. О. В. Биковська, П. В. Дмитренко Трудове виховання школярів в умовах ринкових відносин // Проблеми трудової і професійної підготовки: Наук.-метод. Зб. Вип. 1. - Київ-Слов'янськ: ІЗМН - СДП. - 1997. - С. 77 - 79.

6. О. В. Биковська Початкове технічне моделювання з елементами художнього конструювання: програма і методичні вказівки до роботи гуртка, рекомендована Науково-методичною Радою Міністерства освіти України (протокол №5 від 7 липня 1999р.). - К., 1998. - 32с.

7. О. В. Биковська Діагностика трудової вихованості гуртківців позашкільних закладів: Методичні рекомендації. - К., 2000. - 15с.

АНОТАЦІЯ

Биковська О. В. Трудове виховання в позашкільних закладах у сучасних економічних умовах (на прикладі гуртків науково - технічного профілю).

Дисертація є рукописом на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.02 - теорія та методика трудового навчання, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2000.

Дисертаційне дослідження присвячене вирішенню проблеми трудового виховання в гуртках позашкільних закладів науково - технічного профілю у сучасних економічних умовах. Розроблені зміст освіти та методика виховної роботи, яка орієнтує на систематичне залучення гуртківців до виробничих ситуацій. Запропоновані і експериментально підтверджені заходи сприяють підвищенню рівня трудової вихованості гуртківців.

Ключові слова: трудове виховання, праця, система, позашкільний заклад, виробничі ситуації.

АННОТАЦИЯ

Быковская О. В. Трудовое воспитание во внешкольных учреждениях в современных экономических условиях (на примере кружков научно - технического профиля).

Диссертация представляет собой рукопись на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - теория и методика трудового обучения, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. Киев, 2000.

Диссертационное исследование посвящено решению вопроса трудового воспитания в кружках внешкольных учреждений с позиции системного подхода.

Разработанный анализ системы трудового воспитания показал, что основными системообразующими ее элементами есть содержательные компоненты трудового воспитания; совершающие данный процесс органы; виды трудовой деятельности; психологи-ческая готовность к труду и научно - методическое обеспечение.

Определено влияние каждого из названных элементов на трудовую воспитанность подрастающего поколения и их роль в деле воспитания.

Учитывая специфику внешкольных учреждений среди органов, которые совершают трудовое воспитание, определены условия повышения эффективности данного процесса.

Разработанная нами методика воспитательной работы в кружках внешкольных учреждений научно - технического профиля основана на систематическом включении кружковцев в производственные ситуации, которые обеспечивают реализацию комплексного и одновременно индивидуально - личностного подхода к решению задач трудового воспитания.

С целью расширения возможностей внешкольных учреждений определены структурные компоненты содержания образования в кружках научно - технического профиля: образовательно - деятельный, организационно- исполнительный, творческо - развивающий, морально - трудовой.

Предложенная методика, результаты которой подтверждены экспериментально, способствует повышению уровня трудовой воспитанности кружковцев внешкольных учреждений научно - технического профиля.

Ключевые слова: трудовое воспитание, труд, система, внешкольное учреждение, производственные ситуации.

SUMMARY

Bukovskiya O.V. Labour education in nonschool establishments in modern economic conditions (on an example of special groups scientifically - technical structure).

The disertation research is devoted to a solution of a problem of the labour education in special groups of nonschool establishments from an item of a system approach.

The contents education and technique of work upbringing work in modern conditions is developed which orients on systematic inclusion members of groups in industrial situations.

The offered technique, which outcomes are confirmed experimentally, promotes increase of a level of labour education of nonschool establishments members scientifically - technical structure.

Key words: labour educations, work, system, nonschool establishments, industrial situations.

